

AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİ: RESME KÜRESEL PERSPEKTİFTEN BAKMAK

RISE OF FAR RIGHT: A GLOBAL PERSPECTIVE

HALİL KÜRŞAD ASLAN*

ABSTRACT

In the last quarter of the century, the right-wing parties tend to rise systematically and steadily in the elections. On the other hand, it is true that some right-wing parties rise in some countries while some others follow a different course: either they do not make any premiums, or they first rise and then tend to descend or follow a cyclical path. From this point of view, the main argument of this article is: the most important explanatory parameter that explains the power of the extreme right parties is the change and transformation dynamics in the global economic system, as well as the destructive impact of globalization on domestic social contexts and cultural domain. The main events and phenomena that feed extreme right are the economic recession and youth unemployment observed in the last decade, increasing violence and terrorism, global factors such as nationalism and populism triggered by the global wave of migration. This article uses the metaphor "second image reversed" which was introduced by Peter Gourevitch to the discipline of international relations. With the support of this theoretical model, it is argued that the rise of extremist parties can be successfully linked to global dynamics. According to Gourevitch, gigantic waves in the global system, where no centralized state exists, are inevitable to penetrate into states and societies. This will make it easier to understand the development and institutionalization of the extreme right political formations. In addition, the correct identification of the underlying cause-and-effect relationship of the rise of the extreme right will facilitate the establishment of healthier political systems both on state level and regarding the global governance.

Keywords: Extreme Right, Globalization, Global Governance, Islamofobia, International Relations.

ÖZ

Son çeyrek asır içinde yapılan seçimlerde aşırı sağ partiler sistematik ve istikrarlı bir biçimde yükseliş eğilimindedir. Öte yandan aşırı sağ partiler bazı ülkelerde yükselirken diğer bazılarında farklı bir seyir izlemektedir: ya hiç prim yapmamakta veya önce yükselip sonra iniş eğilimine girmekte ya da dalgalı bir patika izlemektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın ana argümanı; aşırı sağ partilerin güç kazanmasını açıklayan en önemli parametrenin, küresel ekonomik sistemdeki değişim ve dönüşümlerle beraber küreselleşmenin toplumsal dokularda ve kültürel alanda yarattığı tahribat ile ilgili olduğu şeklindedir. Aşırı sağı besleyen başlıca olay ve olgular son on yılda gözlemlenen ekonomik durgunluk ve genç işsizliği, artan şiddet ve terör olayları, göçmen dalgasının dünyayı sarmasıyla tetiklenen milliyetçilik ve popülizm gibi faktörlerdir. Bu makalede, Peter Gourevitch tarafından uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırılan "ikinci düzeye tersten bakış" metaforundan yararlanılmaktadır. Bu teorik modelin desteği ile aşırı sağ partilerin yükselişinin küresel dinamiklerle başarılı bir şekilde ilişkilendirilebileceği tezi savunulmaktadır. Gourevitch'e göre, merkezi bir devletin var olmadığı küresel sistemde oluşan dev dalgaların devletlere ve toplumlara doğru nüfuz etmesi kaçınılmazdır. Böylelikle aşırı sağ siyasi oluşumların gelişim ve kurumsallaşmasının anlaşılması kolaylaşacaktır. Ayrıca, aşırı sağın yükselişindeki temel sebep-sonuç ilişkisinin doğru biçimde ortaya konulması ile daha sağlıklı siyasi sistemlerin hem devletler bazında hem de küresel yönetimde tesis edilebilmesi kolaylaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aşırı Sağ, Küreselleşme, Küresel Yönetişim, Müslüman Karşıtlığı, Uluslararası İlişkiler.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

GİRİŞ¹

Tüm Avrupa genelinde son çeyrek asır içinde yapılan seçimlerde aşırı sağ partiler sistematik ve istikrarlı bir biçimde yükseliş eğilimindedir. Aşırı sağ partilerin seçimlerle gelen başarılarının ardından merkez sağ ve sosyal demokrat partilerde ve hem de genel olarak parti sistemlerinde büyük bir değişim, adaptasyon ve kurumsallaşma çabaları gözlemlenmektedir. Aşırı sağın yükselişi 1930'lu yıllardan sonra ilk kez 1980'li yılların sonuna doğru gün yüzüne çıkmaya başlamıştır; Avrupa'da aşırı sağın siyasi seçimlerdeki kıpırdanmalarına dair ilk ciddi işaretler ise 1990'lı yıllarda görülmeye başlamıştır (Allen, 2017). Aşırı sağ partilerin 1980'lerden itibaren söylemlerini yumuşattıkları ve anti-demokratik vurgulardan vazgeçtikleri gözlenmektedir. Ayrıca, ılımlılaştırma eğilimlerinin etkisi ile yönetici kadrolara toplumca saygı duyulan isimlerin de katılması sonucu aşırı sağ partilerin Avrupa siyasetine yeni bir dinamizm getirdikleri ifade edilmektedir (Rydgren, 2005; Akkerman ve Roduijn, 2015).

2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağ partiler büyük oy artışları kaydetmiştir. Örneğin, Yunanistan'ın Altın Şafak Partisi marjinal konumunu aşırp önemli bir siyasi güç pozisyonuna ulaşmıştır. Altın Şafak, 2009 yılında aldığı %0,29 oy oranını 2012 Mayıs ayında 20 katlık bir artışla %6,97'ye çıkarmayı başarmıştır; rakamsal artıştan daha da önemlisi, ilk kez açıkça düşünsel anlamda Neo-Nazi olduğunu çekinmeden ifade eden bir partinin bir Avrupa ülkesinde meclise girebilmiş olmasıdır (Stockemer, 2017). Yine aynı şekilde Avusturya'da Özgürlük Partisi, Almanya'da AfD, Danimarka'da Halk Partisi ve İngiltere'de Bağımsızlık Partisi ciddi oy artışı kaydetmiştir. Fransa'da Ulusal Cephe %25'lere ulaşmış, İngiltere'de Bağımsızlık Partisi (UKIP) %27,5'lere tırmanmıştır (Öner, 2014).

Aşırı sağ besleyen başlıca olay ve olgular son on yılda gözlemlenen ekonomik durgunluk ve genç işsizliği, artan şiddet ve terör olayları, göçmen dalgasının dünyayı sarmasıyla tetiklenen milliyetçilik ve popülizm gibi faktörlerdir (Genç, 2018). Aşırı sağın yükselişinin ilerleyen yıllarda küresel siyasete damgasını vurması kaçınılmazdır. Batı Avrupa ülkelerinin yansına yakınının parlamentosunda aşırı sağ partiler temsil edilmektedir (Öner, 2014). Avrupa Parlamentosunda temsil edilen aşırı sağ parti temsilcilerinin %20'lere ulaştığı ve AB'nin kendi kendini imha etmesi ile sonuçlanabileceği dahi ifade edilmektedir (Orenstein, 2014).

Dünya ekonomisinde kapitalizmin en ileri boyutları deneyimlenirken düşük eğitim seviyeli, dar gelirli ve siyasi sisteme karşı tepkili sosyal gruplar

1 Makalenin oluşumunda görüş ve önerileri ile katkıda bulunan Hatice Deniz Genç, Mevlüt Tathyer ve Aziz Tuncer'e teşekkür ederim.

kendilerini temsil eden ve seslerini duyurabilecekleri tek platform olarak aşırı sağ partileri görmeye başlamıştır (Rydgren 2005; Allen, 2017). İngiltere'nin Avrupa Birliğinden çıkışı, ABD seçimlerinde sürpriz yapan Donald Trump'ın daha ilk aylarında izlediği merkantilist ve popülist politikalar; Avusturya'da Özgürlük Partisi, Fransa'da Ulusal Cephe, Yunanistan'da Altın Şafak, Bulgaristan'da ATAKA, Danimarka'da Halk Partisi (DFP), Hollanda'da Özgürlük Partisi (PVV), Macaristan'da Jobbik gibi aşırı sağ partilerce dikkatle izlenmektedir.

2004, 2009 ve 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağ partilerin ve ülkeler bazında aşırı sağa yöneliminin incelendiği bir çalışmada Avusturya, Danimarka, Yunanistan, Fransa ve İngiltere'de aşırı sağ partiler oy oranlarını yükseltirken Belçika, Bulgaristan, İtalya ve Hollanda'da bu partilerin oy oranlarında düşüşler gözlenmiştir (Halikiopoulou & Vlandas, 2015). 2009 ve 2014 seçimleri karşılaştırıldığında Hollanda'nın Özgürlük Partisi ve İtalya'nın Kuzey Ligi partilerinde ortalama 4 puanlık düşüş kaydedilmiştir; ayrıca aynı dönemde Flaman Bloğu %50'den fazla, Bulgaristan'ın ATAKA'sı ise çok daha yüksek oranlarda oy kaybına uğramıştır. Yine Polonya'da aşırı sağ partilerin oyları üçte bir nispetinde düşüş kaydetmiştir (Jordan, 2010). Bazı ülkelerde aşırı sağ yükselirken diğer bazı ülkelerde ya hiç prim yapmamakta ya da önce yükselip sonra iniş eğilimine girmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın ana argümanı; aşırı sağ partilerin güç kazanmasını açıklayan en önemli parametrenin, küresel ekonomik sistemdeki değişim ve dönüşümlerle beraber küreselleşmenin toplumsal dokularda ve kültürel alanda yarattığı tahribat ile ilgili olduğu şeklindedir.

Beş bölüme ayrılan bu makalede giriş bölümünün hemen ardından gelen ikinci bölümde kavram ve kuram çerçevesi bulunmaktadır. Aşırı sağ ile ilgili kavramsal notların tanıtımı sunulmakta ve bunun akabinde uluslararası ilişkiler disiplini dahilinde küreselleşme olgusunun teorik ve kavramsal boyutu ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde küreselleşme olgusu üç ana ekseninde ele alınmaktadır ve uluslararası ilişkiler disiplinindeki sistem düzeyi bağlamında son çeyrek asırdaki önemli siyasi olay, gelişme ve vakaların sunumu yapılmaktadır. Dördüncü bölümde ise uluslararası ilişkiler disiplinindeki araştırma düzeylerinden devlet düzeyi göz önünde bulundurularak aşırı sağın yükselişi ele alınmakta ve konuya dair ülke ve durum örnekleri sunulmaktadır. Beşinci bölüm makalenin son bölümü olup genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

AŞIRI SAĞIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL BOYUTU

Aşırı sağın yükselişi olgusunu uluslararası ilişkiler disiplini dâhilinde ve kuramsal bir çerçevede ele almak faydalı olabilir. Buna ilaveten makalenin daha anlaşılır olabilmesi için uluslararası ilişkiler disiplininin analiz düzeyleri hakkında kısa bir değerlendirme olumlu bir katkı sağlayabilir. Bunlarla beraber, aşırı sağ kavramının sınırları ve içeriği hakkında kavramsal bir çerçevede sunulması ana argümanın işlenmesinde olumlu katkı sağlayacaktır.

Uluslararası İlişkiler disiplininde analiz düzeyleri üç temel yapıda ele alınmaktadır. Birinci düzey bireysel düzey olup kişilerin, liderlerin veya küçük toplulukların zihin ve bilişsel özellikleri, algıları, tutumları, psikolojik dünyaları analiz edilmektedir. Ekonomi disiplindeki mikro analize benzer biçimde uluslararası ilişkiler çalışmalarında birinci düzeyde liderlerin kişisel özellikleri, algılar, mantık ve rasyonel tercihlerin kültürel ortamlarda farklı tezahürleri işlenmektedir. İkinci düzey ise özünde devlet düzeyi olarak tanımlanmakla birlikte devleti oluşturan asli unsurların başında gelen toplum ve topluma dair dinamikler de bu düzeyde analiz edilmektedir. Üçüncü analiz düzeyi uluslararası siyasi sistem (küresel sistem) olup neorealist yaklaşıma göre siyasi çıktıları belirleyen en önemli düzeydir.

Bu makalede, Peter Gourevitch (1978) tarafından uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırılan “ikinci düzeye tersten bakış” metaforundan yararlanılmaktadır. Gourevitch modelinin ikinci ve üçüncü düzey arasındaki karşılıklı etkileşime odaklandığı göz önünde bulundurularak Avrupa’da aşırı sağın yükselişinin küresel dinamiklerle başarılı bir şekilde ilişkilendirilebileceği tezine yer verilmektedir. Peter Gourevitch’in (1978) “İkinci Düzeye Tersten Bakış” (Second Image Reversed) makalesi küresel sistem ile ulusal siyasi dinamikler arasındaki karşılıklı etkileşimin önemi hakkındadır. Gourevitch’in kuramsal yaklaşımına göre, uluslararası sistemin iki önemli boyutu ülkelerin iç siyasi dinamiklerini anlamamızda yardımcıdır:

- 1) siyasi gücün ülkeler bazında hangi şekilde ve hangi oranda dağıldığı
- 2) ekonomik canlılık ve servetin ülkeler arasında ne şekilde dağıldığı.

Gourevitch (1978) ikinci ve üçüncü düzeyler arası ilişkilerin daha çok interaktif bir çerçevede cereyan ettiğini savunmuştur. Üçüncü düzey ve ikinci düzey arasındaki ilişki iki yönlü olduğu için sadece küresel güç dağılımı değil bunun yanında her bir ülkede toplumun ne şekilde organize olduğu, yani iç siyasetteki güç dengeleri, sanayileşmenin hangi aşamada olduğu ve hangi zaman diliminde başladığı gibi faktörler önemlidir. Küresel ekonomik ve siyasi sistemin en önemli itici güçlerinden petrol ve diğer enerji kaynaklarının

manipülatif bir şekilde dalgalanması, çok uluslu şirketlerin küçük ülkelerde iç siyasete müdahale etmeleri, petrol fiyatları ile pozitif bir korelasyona sahip olan uluslararası göç ve işçi havaleleri uluslararası ilişkilerin ikinci ve üçüncü düzeyleri arasındaki geçişmelere sadece birkaç örnektir (Warde, 2016; Green ve Hay, 2015)

Uluslararası ilişkiler disiplininin en çok meşgul olduğu alan güvenliktir. Mutlak bir dünya devletinin olmaması ve devletlerarası tüm ihtilafları çözebilecek kapasitede ulus ötesi bir kurum veya makamın mevcut olmayışı nedeniyle uluslararası sistemi tanımlarken anarşi kavramı kullanılmaktadır. Gourevitch'e göre (2002), merkezi bir devletin var olmadığı küresel sistemde oluşan dev dalgalı devletlere ve toplumlara doğru nüfuz etmesi kaçınılmazdır. Günümüz şartlarında dünya ekonomilerinde küreselleşmenin etkilediği önemli sistemsel gelişmeleri ve bunların toplumsal ve siyasi yansımalarını tasvir etmek önemlidir; böylelikle Avrupa ülkelerinde aşırı sağ siyasi oluşumların gelişim ve kurumsallaşmasının anlaşılması kolaylaşacaktır. Küresel system düzeyinde oluşan ve tüm dünya toplumlarında tesir yaratan bazı önemli gelişmeleri madde başlıkları halinde şöylece sıralayabiliriz:

- Küresel gelir dağılımı bozuklukları
- Küresel finansal ve ekonomik kriz
- Küresel ekonomik durgunluk ve işsizlik
- Küresel yönetişimde çatlaklar ve zaafiyet;
- Başat uluslararası örgütlerde meşruiyet krizi
- Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iç savaşların ve ölümcül çatışmaların artması
- Uluslararası göç hareketlerinin ivmelenmesi
- Ekonomik faktörlerin (sermaye ve emek) ölçek ekonomisi ile değişen çehresi
- 4. Sanayi Devrimi

Özetle, Gourevitch'in (1978) modeli günümüz dünya siyasetinde pek çok ülkede aşırı sağın ciddi anlamda güç kazanmasını açıklayabilecek etkili bir çalışmadır. Buna göre, küreselleşme dinamiklerinin ülkelerin iç siyasi mekanizma ve unsurlarına ciddi anlamda etkisi bulunmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan raporlara göre, teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin insanların yaşam, iş hayatı ve birbirleri ile ilişkilerini kökten değiştireceği öngörülmektedir (Aslan, 2017). Son tahlilde, aşırı sağ partilerin yükselişi doğru biçimde okunabildiği takdirde küresel yönetişim

(uluslararası örgütler, rejimler, STK'lar, hükümetlerarası kuruluşlar gibi) dinamikleri ile tüm insanlığın faydasına olabilecek şekilde çözüm olanakları bulunabilecektir.

Öte yandan, aşırı sağ kavramının sınırları ve içeriği doğru bir şekilde tanımlanmadan konunun anlaşılmasında sorunlar yaşanabileceğinin altı çizilmelidir. Avrupa özelinde ve dünya genelinde aşırı sağ kavramı içinde faşist ve ırkçı görüşler yer alabileceği gibi daha ılımlı yaklaşımlar da yer alabilir. Bu farklı yaklaşımların arasındaki makas çok açık olabilir. Bundan dolayı aşırı sağ partiler şeklinde etiketlenen kurumları, ideoloji, düşünce, fikir, yönetici ve üyelerini aynı kap ve ölçekte ele almak sakıncalı olabilir. Tanımlamada ve tasniflemede sorunlar olmakla birlikte Avrupa'da aşırı sağ partiler etiketi ile tanımlanan tüm partilerin bazı ortak noktaları da bulunmaktadır: bunların başlıcalarını milliyetçi ve yerlici fikirler, uluslararası göç ve sığınmacılara duyulan antipati olarak belirtebiliriz (Halikiopoulou & Vlandas, 2015, pp. 281-282).

Bir kısım aşırı sağ partiler demokrasiye kökten karşıyken diğerleri demokrasiye yönelik tutumlarında daha ılımlı bir tavır sergiler; örneğin radikal sağ partiler demokrasi karşıtı değildir. Ancak demokratik rejimin erdemine inanan söz konusu aşırı sağ gruplar liberal ve çoğulcu unsurlara karşıdır; azınlık ve göçmen haklarını tanımazlar (Mudde, 2013; Öner, 2014). Tüm aşırı sağ partilerin en önemli ortak özellikleri yerlici (nativism) olmalarıdır; ilaveten, özcü milliyetçilik (essentialist nationalism) ve yabancı düşmanlığı da (xenophobia) ortak özelliklerdendir (Grillo, 2003; Mudde 2007; Akkerman & Rooduijn 2015). Yerli unsurlar ile sonradan topluma dahil olan göçmenler arasındaki ilişkileri açıklamak bakımından grup tehdit kuramından (group threat theory) pek çok çalışmada kullanışlı bir model olarak halen yararlanılmaktadır (Schlueter & Scheepers, 2010). Söz konusu kurama göre, toplumların kompozisyonunda sonradan gelen göçmen veya farklı kültürlerin oranı belli bir seviyeye ulaştığında düşmanlık hissiyatı artmaktadır. V. Key tarafından 1949'da ortaya atılan ve Blalock tarafından 1967 yılında geliştirilen ırklar arası tehdit algısı kuramı, Amerika'da özellikle siyah ve beyaz ırklar arasında yaşanan gerilimleri açıklamak üzere geliştirilmiştir. Bu kuram günümüz Avrupasında özellikle Müslüman topluluklar ile yerli Hristiyan halklar arası ilişkileri açıklamakta da oldukça başarılıdır (Schlueter & Scheepers, 2010).

Yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığının bireysel düzeydeki analizinde temel motivasyon kaynağının, kültür ve normlarda yaşanan erozyon ve

kendi ülkesinde yabancı gibi hissetme duyguları olduğu ifade edilmektedir (Green, 2017). Yine pek çok aşırı sağ partide genelde rastlanan özelliklerden biri de Neo-Nazi sempatisi ve tarihi revizyonizm anlayışıdır (Stockemer, 2017). Örneğin, Macaristan’da Jobbik liderleri 1. Dünya Savaşı sonunda Macar halkına dayatılan Trianon Antlaşması ile Macar etnik gruplarının komşu ülkelerde bırakılmasını hazmedememektedir (Jordan, 2010).

Nisan ve Mayıs 2017’de iki turlu Fransa başkanlık seçimlerinde büyük bir sürpriz yapan ve ikinci tura yükselen Ulusal Cephe lideri aşırı sağcı Marine Le Pen’in seçim vaatleri ile Donald Trump’ın söylemleri arasında epeyce benzerlikler vardır. Marine Le Pen, seçilmesi halinde ilk yapacağı işin, radikal islamcı gruplarla bağlantılı 10 bini aşkın yabancıyı sınır dışı etmek olacağını söylemiştir. Mudde’ye (2007) göre, Avrupa’da aşırı sağ içinde popülizm unsurları itibari ile en güçlü konumda olan Fransa’daki Ulusal Cephe (FN) ve Avusturya’daki Özgürlük Partisi’nin (FPÖ) söylemlerinde en önemli unsur otoriter devletçi ve yerlici düşünce tarzıdır. Donald Trump’ın meşhur “Önce ABD” (America First) sloganı yerlilik anlayışının en somut örneklerindedir.

Fransa ve İngiltere aşırı sağındaki önemli vurgulardan biri de medeniyet anlayışıdır. Fransa’da Ulusal Cephe ve Le Pen’in göçmenler ve yabancılara yönelik eleştirilerinin özünde Fransız medeniyetinin üstün bir yüksek kültür seviyesinde olduğu ve diğer alt kültürlerin bunu dejenere etmesine izin verilmemesi gerektiği fikri vardır (Grillo, 2003). Aşırı sağdaki popülist partiler ülkedeki baskın etnik grubun sosyal değerlerinin önemine işaret etmekte olup geleneksel değer yargıları, dini ve ahlaki motiflere vurgu yapmakta ve çoğulcu siyaseti sert biçimde eleştirmektedirler.

Radikal sağ partilerin altı çizilmesi gereken diğer önemli bir özelliği ise sosyal güvenlik, eğitim, sağlık ve iş imkanlarının imtiyazlı biçimde ülkelerin asli unsurlarına tahsis edilmesi yönündeki tutumlarıdır. Yabancı ve göçmenlerin sosyal güvenlik şemsiyesinden yararlanmaları şiddetle eleştirilmektedir (Mudde, 2007; Genç, 2018). Yerlici anlayışa sahip kişiler, ülkenin çoğunluğunu veya iktidar grubunu oluşturan ana unsurun devletin sağladığı haklar ve imkanlara imtiyazlı olarak erişmesi fikrini desteklemektedir. Ayrıca, yerli baskın kültürün homojen kalmasının önemine inanılmakta olup yabancıların ancak geçici ve şartlı misafir statüsünde kalmaları uygun görülmektedir. Yabancıların misafir statüsünü koruma şartı için yerli kültüre adapte olmaları, dil öğrenmeleri ve günlük hayatta kültürel normlara uymaları beklenmektedir. Aşırı sağ içinde kısmen ılımlı olan kesimler, ülkelerindeki

yabancıların dil öğrenme, kültüre adapte olma, toplumsal kurallara uyma şartı ile vatandaşlık ve oturma gibi haklara erişmesine sıcak bakarken aşırı olan kesimler yabancılara koşulsuz biçimde karşıdır. Hatta bazı çok aşırı gruplar tüm yabancıların en kısa süre zarfında ülke dışına çıkarılmaları fikrini savunmaktadır.

Tablo-1: Üç Düzeyde Aşırı Sağı Besleyen Faktörler

<i>Birinci Düzey: Kişisel Güvenlik</i>	<i>İkinci Düzey: Ekonomik Faktörler</i>	<i>İkinci Düzey: Kültürel Faktörler</i>	<i>İkinci Düzey: Devlet</i>	<i>Üçüncü Düzey: Küresel Sistem</i>
Azınlık ve sığınmacılara yönelik olumsuz algı ve korku	İşsizlik (reel ve algı)	Müslüman karşıtlığı	Devlet egemenliğinin zayıfladığı algısı	Avrupa entegrasyonuna yönelik olumsuz algı (Euroskepticism)
	Ekonomik yoksunluk algısı (deprivation)			Uluslararası göç dalgaları
	Sanayisizleşme	İslamlaşma algısı ve korkusu	Merkez sol partilerin söylem üretmemesi	Schengen faktör hareketliliğine yönelik olumsuz algı
	Sosyal Güvenlik erişiminde sorunlar	Yabancı düşmanlığı (xenophobia)	Aşırı sağ söylemin merkez sağı etkilemesi	4. Sanayi Devrimi ve otomasyonun artışı
	Eşitsizlikler, Gelir Dağılımı Bozuklukları	Milli kültürün (Avrupalılık, Hristiyanlık) erozyona uğradığına dair algı	Siyasi yolsuzluklara duyulan öfke	Dünyada otoriter ve aşırı milliyetçi ideolojinin güçlenmesi
	Yoksullaşma		Roman, Kuzey Afrikalı, Müslüman, Türk, Arnavut gibi azınlıkların günah keçisi gibi görülmesi	Rusya, Çin ve Doğu Asya modellerine (otoriter, planlamaya dayalı ve devletçi) duyulan ilgi
	Eğitimsiz & Vasıfsız işgücü istihdamında tıkanma			
	Eğitime erişim ve yeterlilikler			

BUZDAĞININ GÖRÜNMEYEN YÜZÜ: KÜRESEL SİSTEM DÜZEYİ

Bu makalenin temel argümanı: Avrupa özelinde ve dünya genelinde aşırı sağ partilerin güçlenme ve otoriterleşme eğilimlerinde temel itici güç küresel sistem dinamikleridir. Bu bölümde küresel sistem düzeyindeki dinamikler üç ana başlıkta organize edilmiştir:

1. Küresel kapitalist ekonomi sistemi ekonomik eşitsizlikler ve kültürel kırımlar üretmektedir;
2. Son çeyrek asırda giderek kızışan devletlerarası siyasi rekabetten dolayı büyük güçler tarafından diğer ülkelerin iç siyasi dengelerine yönelik iradi ve planlı müdahaleler gözlemlenmektedir;
3. Küresel sistemin temel kurumları (Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler) ve Avrupa Birliği gibi ulus-ötesi kurumlarda hem işlevsel sorunlar hem de ciddi meşruiyet krizleri gözlemlenmektedir.

Dünya Bankası raporlarındaki verilere göre, en az gelişmiş ülkeler grubunda yer alan 1 milyardan fazla insan en temel insani ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. Dünya nüfusunun %70'lik bölümü küresel refahın %3'lük bölümünü elinde tutarken sadece 16 aile dünya refahının yarıdan fazlasına erişmektedir (Aslan, 2017). Küresel üretim ve teknolojik gelişmeler sonucunda gelir dağılımı giderek daha da olumsuz bir çehreye dönüşmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2016 yılı raporuna göre, küresel düzlemdeki dezavantajlı grupların mahrumiyetleri, eşitsizlikler ve şiddet vakalarının artması birbirini sürekli besleyen dinamikler olarak siyasal sistemleri zorlamaktadır. Dünya genelinde oldukça yüksek oranda prim yapan aşırı sağ partilerin savundukları fikir ve politika önerilerini genel olarak iki ana grup altında toplayabiliriz. Birincisi küresel ekonomik sistemin getirdiği eşitsizlikler ve sosyal güvenlik alanındaki kırılganlıklardır (Genç & Öztürk-Tunçel, 2017). İnsanların büyük bir bölümü kendilerini güvende hissetmemektedir. Bunun asli sebebi ekonomik belirsizlikler, işsizlik, yoksullaşma, sigortasızlık ve benzeri durumlardır. İkinci ortak alan yine küreselleşmenin etkisi ile dönüşüm geçiren kültürel alandır. İnsanların kendilerini güvende hissetmeyişlerinin bir diğer sebebi de yine küreselleşme ile ilintili olan kimlik, ahlaki değerler ve normlarda yaşanan erozyon ve tahribattır (Stockemer, 2017). Avrupa'da basında ve kamuoyunda yer alan tartışmalarda İslam ve Müslümanların kültür ve kimlik üzerinde tahribat yarattığına dair vurgular ön planda yer almaktadır (Velasco-Gonzalez vd., 2008). Batılı ülkelerin kamuoyunda paylaşılan kültürel erozyon algısının asıl kaynağının küresel ekonominin yarattığı çatlaklar olduğu gözden kaçmaktadır. Birleşmiş

Milletler tarafından yapılan bir çalışmada 2008 ekonomik krizinin bireyler, aileler ve toplum üzerindeki olumsuz yansımaları detaylı biçimde ortaya konmuştur: işsizlik, yoksulluk gibi doğrudan görülebilen birincil etkilerin daha derinlerinde suç oranlarında artış, kadına yönelik şiddet, madde bağımlılığı, akıl sağlığına yönelik depresyon ve intihar gibi olumsuzluklarda gözle görülür artışlar olduğu tespit edilmiştir (UN, 2011).

Aşırı sağ partilere oy verme motivasyonunu sadece ekonomik faktörlerle açıklamak mümkün değildir. Avrupa’da pek çok ülke ve bölgenin dahil edildiği kantitatif bir çalışmada ekonomik krizden nispeten daha az etkilenen bölgelerde aşırı sağın yükselebildiğine dair bulgulara rastlanmıştır (Stockemer, 2017). Küreselleşmenin ve modernleşmenin getirdiği yalnızlaşma (alienation) duyguları şehir insanında güven ve sosyal sermaye ihtiyacını gündeme getirmektedir. Avrupa’daki seçim analizleri aşırı sağ partilere iyi eğitilmiş, orta sınıflardan da oy verildiğini ortaya koymaktadır.

Goodwin’e göre (2012, s. 31; Garber, 2012), orta gelir grubundan iyi eğitimlilerin aşırı sağa yönelmesinin temel sebebi kültürel kaygı ve endişelerdir (cultural anxiety). Son yıllarda Batılı ülkelerde yapılan sosyo-psikolojik araştırmalarda iyi eğitilmiş orta sınıfların en önemli kaygılarından biri kendi ülkesinde yabancı gibi hissetme halidir ki bu durumun Donald Trump ve diğer aşırı sağ adayların seçilmesinde önemli bir payı olduğu bilinmektedir (Green, 2017). Kültürel kaygıların tarihteki örneklerine yönelik olarak 200 yıl önceden Fransız Chateaubriand isimli felsefecinin İslam dini ile ilgili yorumları günümüz Fransız Ulusal Cephesi’nin düşünsel arka planı hakkında ip uçları verebilir: Fransız düşünürüne göre, İslam dini Avrupa medeniyetinin en büyük düşmanıdır ve sistematik biçimde geri kalmışlık, cehalet, despotizm ve kölecilik yanlısıdır (Grillo, 2003, s. 166).

Öte yandan, küresel siyaset arenasında büyük güçler arasındaki rekabetin son yıllarda giderek yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Küresel sistem düzeyinde altı çizilmesi gereken bir nokta, ABD ve Rusya gibi başat aktörlerin kendi menfaatlerine göre terör gruplarına, aşırı sağ kesimlere veya farklı coğrafyalarda etnik, dini, mezhebi yapılara destek vermesi de aşırı sağın meşruiyetini ve güçlenmesini sağlayan faktörlerdendir (Warde, 2016). Rusya’nın sağ kesimin aşırı davranışlarını kaşıyarak memnuniyetsizlikleri örgütlenme faaliyetleri son derece pratiktir ve dünya genelinde kendi lehine bir dinamizm yaratmayı amaçlamaktadır (Orenstein, 2014).

Rusya’nın, Avrupa’da aşırı sağ partilerle ilk teması 2008 yılında kurulmuştur (Petkova, 2017). Rusya sistematik biçimde aşırı sağ parti ve kuruluşları

konferanslar, örtülü medya kampanyaları ve siyasi partilerle tesis edilen organik bağlarla yönlendirmeyi hedeflemektedir (Petkova, 2017). Rusya'da iktidardaki Birleşik Rusya Partisi'nin İtalya'daki Kuzey Ligi ve Avusturya'daki Özgürlük Partisi ile resmi bağlantıları olduğu bilinmektedir (Petkova, 2017). Kremlin'in Fransa'daki Ulusal Cephe ile sıcak ilişkileri, Marine Le Pen'in Haziran 2013'te Moskova ziyareti, Fransa'da Rusya'ya yakın çizgide yayın yapan bir TV kanalına Moskova'nın finansal desteği medya raporlarında ifade edilmektedir (Orenstein, 2014). Aynı şekilde, Yunanistan'daki Altın Şafak Partisi'nin Moskova'dan finansal destek aldığı gizli bilgi değildir. Avrupa'da aşırı sağ partilerden Macar Jobbik, Fransız Ulusal Cephe ve Avusturya'nın Özgürlük Partisi'nin Kırım'da yapılan referanduma gözlemci göndererek Rusya'nın uluslararası hukuka ters düşen ilhak eylemine meşruiyet kazandırması önemli gelişmelerdendir (Orenstein, 2014).

Küresel kapitalist sisteme şüphe ile bakan aşırı sağ partilerin içinde en önemli seçim performanslarından birine sahip olan Jobbik 2010 yılında yayınladığı programında "Doğu Açılımı" başlığına yer vermiş olup Macaristan'ın Rusya, Çin, Hindistan, Türkiye, Orta Asya ve İran ile iyi ilişkiler kurması gerektiğini beyan etmiştir (Polyakova & Shekhovtsov 2016). Macar Parlamentosunun dış ilişkiler komitesinde görevli Jobbik Milletvekili Gyöngyösi, Macaristan'ın dış politikasında Rusya ve Orta Doğu'nun önemine işaret etmiştir (Jordan, 2010). Macaristan'ın iktidardaki merkez sağ partisinin lideri olan Başbakan Orban 2014 Şubat ayında Rusya ile nükleer anlaşma imzalamış olup Macaristan'ın Paks şehrinde kurulacak 2 reaktörün 10 milyar Avro tutarındaki finansmanını da Rusya üstlenmiştir. Jobbik'in daha da ileri gidip Macaristan'ı AB'den çıkarıp Rusya liderliğindeki Avrasya Birliği'ne dahil etme planı kamuoyunda tartışılmaktadır (Orenstein, 2014).

Küresel siyasette yaşanan devletlerarası rekabetin diğer bir dışavurumu dünyanın hassas bölgelerinde gözlemlenen vekalet savaşları ile beraber sıklığı ve etkisi artan terör eylemleridir. Aşırı sağın yükselme trendinde önemli dönüm noktası ve olaylar ele alınırken 2000'li yıllarda Batılı ülkelerde meydana gelen büyük terör saldırılarının üzerinde durulmalıdır. Batılı ülkelerdeki sıradan bir seçmen için bu saldırıların yaratmış olduğu algı dikkate değerdir. ABD'ndeki 11 Eylül saldırıları ile beraber Londra, Paris, Madrid, Brüksel ve Almanya'da gerçekleştirilen irili ufaklı terör saldırıları Batılı ülkelerde yaşayan sıradan insanlardaki Müslüman algısını ve güvenlik hislerini ciddi anlamda değiştirmiştir. Söz konusu terör saldırılarının yarattığı kamuoyu algısı ile Batılı devletlerin güvenlikleştirme politikaları ivme

kazanmış ve göçmenlere yönelik politikalar sertleşmeye başlamıştır (Akkerman ve Rooduijn, 2015). Örneğin, 11 Eylül 2001'den sonraki üç hafta içinde sadece Hollanda'da Müslümanlara yönelik 42 şiddet eylemi raporlanmıştır (Velasco-Gonzalez vd., 2008).

Küresel system düzeyinde aşırı sağ oluşumları besleyen dinamiklerden en önemlilerinden biri de AB, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası veya ulus-ötesi kurumlara karşı geniş halk kitlelerince duyulan öfkedir. Bu öfkenin sebebi söz konusu kuruluşların hiçbir demokratik süreç olmaksızın insanların hayatlarını derinden etkileyen kararlar almalarıdır. Örneğin, Avrupa genelinde göçmen karşıtı bir tutum var iken Avrupa Birliği'nin göçmen yanlısı gibi görünen politikalarına tepki duyulmaktadır. Jobbik'in 2010 yılında kamuoyuna duyurduğu belgede Macar toplumu ve siyasetini etkileyen üç önemli sorun alanı şu şekilde tasvir edilmiştir: 1-) AB, IMF gibi küresel yapılanmaların dayatmaları, 2-) dış borçlar, 3-) Macar toplumundaki düşük oranda doğurganlık (Jobbik, 2010).

Yine küreselleşmenin bir sonucu olarak görülen Avrupa'nın Müslümanlaştığına dair algı ve bunun yarattığı gerilim siyasi çıktıları etkilemektedir. Suriye Krizi ile beraber sadece Almanya'daki kayıtlı göçmen sayısının 1 milyonun üzerine çıkması üzerine Avrupa kamuoyunda gözlemlenen endişe ve korkuların daha da derinleştiği ifade edilmektedir (Polyakova & Shekhovtsov, 2016). Göçmen ve sığınmacıların sadece Almanya'da değil Avrupa genelinde de büyük rakamlara ulaşması pek çok ülkede kaygı yaratmaktadır. AB genelinde 2014 yılından itibaren Orta Doğu ve Afrika bölgelerinden 1,7 milyon sığınmacının kabul edildiği bildirilmiştir (Rankin, 2017).

Pew araştırma şirketi (2017) tarafından yapılan bir çalışmada 2010-2060 yılları arasında dünya nüfusunun artış hızına dair eğilimler incelendiğinde Müslümanların sayısının 1,6 milyardan 2,9 milyara yükseleceği, artış hızı bakımından Müslümanların gayrimüslümlere nispetle iki kat gibi çok daha yüksek oranlardan söz edildiği ve 2060 yılında 9,6 milyarlık dünya nüfusu içinde Müslüman ve Hristiyanların yaklaşık 3 milyarlık cemaatleri ile sayısal bakımdan başabaş konumuna geleceği ifade edilmektedir. Avrupa'da ve ABD'de aşırı sağ besleyen faktörlerden biri de demografik verilerdir. 2010 yılı itibarı ile 44,1 milyon kişi ile Avrupa nüfusunun %8,5'lik bölümünün Müslümanlardan oluşmasına karşın 2030 yılında Avrupa Müslümanlarının 58,2 milyona yükseleceği ve yaklaşık %11'e tekabül edeceği tahmin edilmektedir. Avrupa'daki Müslüman nüfusun artışında hem uluslararası göç dalgaları hem de nispi olarak yüksek doğurganlık olgusu rol oynamaktadır.

Bazı yorumculara göre, Hollanda'da adı koyulmamış bir Müslüman-Hristiyan kültür savaşı deneyimlenmektedir (Velasco-Gonzalez vd., 2008). NPD parti programında Alman milletinin varlığı karşısındaki hayati tehditleri şu şekilde sıralanmaktadır: yabancılaşma, yerlilerin doğurganlıkları azalırken göçmenlerin çok çocuklu olmaları, küreselleşme ve AB gibi ulus-ötesi oluşumlar (Öner, 2014; Simpson, 2016).

Son yıllarda Suriye Krizinin de etkisiyle Avrupa Birliği'nin açık sınırlar felsefesi ve Şengen rejiminin geleceği ciddi şekilde tartışılmaya başlamıştır. Pew Araştırma Şirketi'nin bir raporuna göre, Avrupalıların yüzde kırk nispetindeki önemli bir bölümü daha sert göç politikalarının icra edilmesi gerektiğine dair görüş bildirmiştir (Polyakova & Shekhovtsov 2016). Aşırı sağın Avrupa'da en önemli kalelerinden biri olan Macaristan aldığı bir karar ile Sırbistan sınırına tel örgü çekmeye karar vermiştir. Avusturya ve Slovenya'da benzer politikalar izlemeye karar vermiştir. Avrupa Parlamento'sunun almış olduğu Birlik üyesi her ülkeye belirlenen kota çerçevesinde göçmen alma zorunluluğuna Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya Hükümetleri uymayacakları yönünde açıklama yapmıştır. Macaristan ve Slovakya'nın Avrupa Birliği Yüksek Mahkemesine yaptıkları müracaat Eylül 2017 içinde karara bağlanmış olup Avrupa Birliği'nin zorunlu mülteci kotası uygulama yetkisi bulunduğu ve üye ülkelerin buna uyma zorunluluğu olduğu yönünde hüküm verilmiştir (Rankin, 2017).

Avrupa'daki vakalarda görülen odur ki küresel neoliberal sistemin olumsuzluklarına karşı halkını koruyabilmek için devlet ve hükümet yetkililerinin etkili programlar tasarlaması ve uygulaması gereklidir. Bunu başarabilen ülkelerde devlet-toplum uyumunun olumlu bir etken olarak görüldüğü kaydedilmektedir. Eğer devlet başarısız, zayıf veya etkisiz bir örgütlenme ile küresel dinamiklere cevap vermeye teşebbüs ediyorsa sonuç halkın mutsuz olması ve aşırı akımların prim yapmasıdır. İyi organize olmuş devlet sistemsel darbelere karşı bir emniyet sübabı gibi işlev görmekte ve ülke içindeki grupların arasındaki denge ve sosyal barışı korumak adına hareket etmektedir. Esasen küreselleşmenin olumsuzluklarına karşı doğru politikalar izlemesi gereken kurum bizatihi devletin kendisi olmakla birlikte devlet erkinin yetersiz, eksik veya zayıf kaldığı ülkelerde toplumsal dinamizmi kendi bünyesinde toparlayabilen oluşumlar, örneğin Macaristan'daki Jobbik Partisi, seçmen tabanını genişletmeyi başarabilmektedir.

Macaristan'da Jobbik taraftarlarının önemli bir bölümü kanunsuzluk ve düzensizlikten muzdarip olup Macar halkının en önemli taleplerinden

birinin kamu otoritesi ve hukukun işlerliğinin tesis edilmesi yönünde olduğuna dair veriler bulunmaktadır (Polyakova & Shekhovtsov 2016). Jobbik'in ekonomi politikasında güçlü ulusal devlet vurgusu ön planda yer almaktadır. Jobbik yöneticilerine göre, ulusal çıkarlar için gerekli tüm tedbirler alınmalı, bazı sektörlerde şirketlerin kamulaştırılması düşünülmeli, emekli aylıkları ve sosyal güvenlik düzenlemeleri Macaristan'ın gerçek sahibi olan geniş halk kitleleri lehine düzenlenmelidir. Varga'ya (2014, s. 794) göre, Jobbik'in başarısı küresel politik ekonominin temel itici güçlerini doğru biçimde görüp bunların halk kitleleri nezdinde yarattığı olumsuzlukların çözümü yönünde net mesajlar vermesi ile ilgilidir. Jobbik liderleri çok uluslu şirketlerin Macaristan'daki faaliyetlerini güçlü bir regülasyon ile denetim altında tutmayı, bu şirketlerde sendikalaşmanın önünün açılmasını, dış borç ödemeleri için küresel kuruluşlarla müzakereler yapılarak faiz affı ve indirim talep edilmesini, tarımın ve çiftçinin desteklenmesini vaat etmektedir (Jordan, 2011; Varga, 2014).

Aşırı sağın yükselişi ve küreselleşme arasında kurulan ilişkinin önemli bir cephesi de neoliberal ekonomi sistemidir. Jobbik'in 2006 yılında yayınladığı 13 sayfalık parti programının 2 sayfası küresel kapitalizmin ve neoliberal politikaların analizine yer vermektedir (Varga, 2014). Jobbik politik söylemlerinde küresel kapitalizme karşı çok sert ve olumsuz bir tavırla yaklaşmaktadır. Uluslararası alanda faaliyet yürüten İftira ve İnkarla Mücadele Birliği (Anti-Defamation League) tarafından pek çok ülkede yapılan bir ankette Macaristan halkı Yahudilere yönelik olumsuz düşüncelerde en yüksek oranı temsil etmektedir: her üç Macar vatandaşından ikisinin "Yahudilerin iş dünyasında aşırı biçimde güçlü olduğuna dair" algıya sahip oldukları tespit edilmiştir (Polyakova & Shekhovtsov 2016). Yahudilere karşı tutumu neoliberal düzen, çokuluslu şirketler veya büyük sermaye şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Aşırı sağ partilerin merkez sol oyları kendi bünyesinde toplaması da yine küresel ekonomi ile ilintilidir. Küresel ekonomide gözlemlenen sanayisizleşme (de-industrialization) eğilimleri orta sınıfın çökmesine sebep olmuştur. Ortalama bir vatandaş emekli maaşının alım gücü itibarı ile yüksek seyretmesini, üniversitede okuyan çocuğunun gelecekte iş kaygısı yaşamamasını, belediye hizmetlerinin yüksek kalitede sağlanmasına karşın vergi ödemelerinin en düşük oranlarda olmasını, hastaneye gittiği zaman göçmen ve sığınmacıların yarattığı olumsuzlukların görülmemesini, sıra beklemeden en iyi doktor ve en ucuz tedavi ile hayat konforunun azami derecede

korunmasını beklemektedir. Bunun için Batılı ülkelerde ve özellikle de Avrupa'da kendi çıkar ve ideallerini en doğru biçimde formüle eden aşırı sağ partilere yönelmektedir.

Küresel sistem düzeyinde gözlemlenen önemli gelişmelerden biri de dünya siyasi sisteminin daha düzenli bir şekilde işlemesi amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi başat kuruluşların temel işlevlerini yerine getirmede eksik ve zayıf kaldıklarına yönelik algıdır. Küresel yönetim kurumları olarak bilinen söz konusu örgütlere ağır eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerin en önemli odak noktalarından biri özellikle Birleşmiş Milletler örgütünün meşruiyeti ile ilgilidir. Brezilya, Hindistan ve Türkiye gibi bölgesel güçler, BM Güvenlik Konseyi, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası siyasal sistemin kilit kurumlarındaki karar mekanizmalarında temsil ve yetki erklerinin daha geniş bir tabana yayılması yönünde tutum sergilemektedir. Çin öncülüğünde kurulan ve üyesi sayısı 80'e ulaşan Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (Asian Infrastructure and Investment Bank – AIIB) ile beraber İpek Yolu Projesi olarak da bilinen Kuşak ve Yol İnisiyatifi (Belt and Road Initiative) neoliberal küresel düzen/düzensizliğe karşı kurulan alternatif örgütlenmelerdir.

DEVLET DÜZEYİNDE ANALİZ: DEVLET-TOPLUM-SİYASİ PARTİLER

Batılı ülkelerin genelinde ve özellikle de Avrupa'da aşırı sağın yükselişinin yüzeye yansıyan gelişmelerini şu olaylardan izleyebiliyoruz:

1. Aşırı sağ partilerin siyasi seçimlerde oy oranlarını sistematik biçimde artırmaları;
2. Avrupa'da tüm siyasi partilerin söylem ve programlarını sağa doğru kayacak şekilde revize etmeleri, ayrıca tüm siyasi partilerde örgütlenme, kurumsallaşma, söylem ve programlarda dönüşüm;
3. Göçmenlere yönelik şiddet, öldürme ve yaralama vakalarında artış;
4. Devlet otoritesi ve sosyal güvenlik uygulamalarında yeni beklentiler.

Avrupa'daki siyasi seçimlerde aşırı sağ partilerin aldıkları oyların çok hızlı yükselişi dikkate değerdir. 1990-2010 arası dönemde Avrupa genelinde aşırı sağ partilerin aldıkları oy toplamı %100'lük artış göstererek iki katına çıkmıştır (Stockemer, 2017). Avusturya'da 2016'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde altı aday arasından sıyrılmayı başaran ve %35,6 oy alan Norbert Hofer büyük sürpriz yapmıştır. 2017 Ekim ayında yapılan genel seçimlerde %31,5 oy alan merkez sağ parti birinci parti olurken, sosyal demokratlar %26,9 ile ikinci ve aşırı sağcı Avusturya Özgürlük Partisi %26 ile üçüncü

parti olmuştur. Almanya’da Eylül 2017 genel seçimlerinde merkez partiler (Hristiyan Demokratlar ve SPD) %15 civarında oy kaybederken aşırı sağ çizgideki AfD, üçüncü büyük parti olarak meclise girmiştir (Eliacıık, 2017).

Aşırı sağ partilere dair genel bir eğilim de liderlerin söylemleri ve parti programlarının hayalci ve ütopyik vaatlerden daha gerçekçi ve somut konulara yönelmesidir. Söz konusu partiler siyasi yelpazenin bir miktar ortasına doğru yönelmiş olup merkez sağ partiler de bir miktar sağa kayarak aşırı sağ ve merkez sağ arasındaki mesafenin epeyce daralması gibi bir olgu ile karşılaşmamızı sağlamıştır (Akkerman ve Rooduijn, 2015). Avrupa’daki siyasi yapının dönüşümünü anlayabilmek için Avusturya Özgürlük Partisi, Avusturya’nın Geleceği için İttifak, İsviçre Halk Partisi, Danimarka’nın Halk Partisi, Finlandiya’da Hakiki Finliler, Norveç’te İlerici Parti, İsveç’te İsveç Demokratları gibi pek çok aşırı sağ partinin son yıllardaki yeniden yapılanma ve değişimlerine göz atmak faydalı olabilir.

2008/09 küresel finansal krizin artçı etkileri halen devam etmektedir. Dünyadaki pek çok ülkede genç işsizlik oranları çift haneli rakamlardır. Dünyada genç işsizlerin oranının ortalamasının %13 olduğu ifade edilmektedir. 2009 yılı itibari ile dünya genelinde 15-24 yaş arası kapsayan genç işsizliği rakamı 79 milyon kişi olarak kaydedilmiştir. (UN, 2011). Dünya ekonomisinin genel gidişatında kazananlar ve kaybedenlerin arasındaki sınıırın daha da netleşmesi ve siyasi kutuplaşmaların tüm küresel siyasi oluşumlarda gözlemlenmesi, geniş kitlelerde süper kurtarıcılar ve hızlı çözümlere itibar etmeyi beraberinde getirmektedir. Aşırı sağın taban bulmasında bir diğer önemli faktör merkez partilerin başarısız politikaları, yolsuzluk ve rüşvet iddia ve algısının bulunması, seçmenlerin yüksek beklentilerini karşılayabilmek için çok enerjik ve hızlı çözümlerin vaat edilmesidir.

Avrupa’da aşırı sağın yükselişinin arka planında insanların büyük çoğunluğunda mevcut olan ekonomik güvensizlik hissi, emekli maaş ve imkanlarının kısıtlanma eğilimi, sosyal güvencelerin daraltılması, işsizliğin ve özellikle de genç işsizliğin çok yüksek oluşu, sağlık hizmetlerine erişimin son derece kısıtlı oluşu gibi faktörlerin bulunduğu düşünülmektedir (Halikiopoulou & Vlandas, 2015). Ekonomik olarak kendilerini güvende hissetmeyen geniş halk kitlelerinin duymak istediği en önemli söylem tarzlarından bazıları siyasi elitlere savaş açılması, siyasi yolsuzluklara karşı mücadele ve halkın kamu hizmetlerine erişimine yönelik popülist vaatlerdir. Örneğin, Fransa’da Ulusal Cephe’nin ana söylemleri ekonomik alanda korumacı yaklaşımlar, hukuk ve kamu otoritesine karşı eylem ve davranışlarda sıfır tolerans, büyük

göç dalgasına karşı ilave tedbirler, Avrupa Birliği'nden ayrılmak ve Fransız egemenliğini tekrar tesis etmektir. New York Times gazetesinde yayınlanan bir makalede Fransa'da iki adayın seçim kampanyalarındaki söylemlerine dair karşılaştırmalı bir tablo sunulmuştur. Söz konusu analizde Macron'un statükocu tutumu ile beraber Le Pen'in anti-kapitalist ve Avrupa Birliği karşıtı söylemleri dikkat çekicidir:

- Le Pen: Avrupa Birliği'ne diz çöktürmek istiyorum. Eğer, AB boyun eğmek istemese bile siz Fransız seçmeni olarak kararlı duruşunuz ve referandumdaki tavrınızla Brüksel'e diz çöktüreceksiniz.
- Macron: Avrupa kıtasında barışın en sağlam garantisi Avrupa Birliği'dir.
- Le Pen: Bu seçimlerde en önemli şey uygarlığımızı tehdit eden arsız küreselleşmedir (The New York Times, May 5, 2017).

Avrupa siyasetinde görülen genel bir eğilim aşırı sağ partilerin söylem ve programları itibari ile merkeze doğru kaymasıdır. Bunun getirdiği oy kazançlarını fark eden diğer merkez partiler ve hatta sosyal demokratlar dahi sağ söylemleri kendi programlarına ilave etme zorunluluğu hissetmektedir. Diğer bir tabirle, partilerin siyasi yelpazede yeniden konumlanma durumları dikkat çekicidir. Goodwin vd. (2012) göre, aşırı sağ partiler gündem ve söylem üstünlüğünü ele geçirdiği için ana akım partilerin liderleri tamamen savunma taktikleri ile aşırı sağı taklit etmekte ve söylemlerini ödünç almakta sakınca görmemektedir.

Macaristan'da aşırı sağcı Jobbik ülkedeki tüm diğer partileri ciddi biçimde etkilemiştir. Başbakan Viktor Orban liderliğindeki iktidar partisi Fidez kendi tabanının kaymasından endişelenmektedir; Merkez sağda yer alan Fidez halkın büyük çoğunluğunca paylaşılan yabancı düşmanlığı ve mülteci karşıtlığı konusunda popülist yaklaşımlara başvurmakta ve geniş kitleleri kendi alanında tutmaya çalışmaktadır. Fidez göçmenlere yönelik politikalar da daha sert bir tutum izlemeye başlamıştır; AB felsefesine aykırı olmasına rağmen idam cezasının tekrar tesis edileceğini beyan etmiştir. Aynı biçimde Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Slovakya'da merkez partilerin göçmen politikalarında daha sert unsurlar görülmeye başlamıştır (Polyakova & Shekhotsov 2016).

Bir diğer gelişme ise, aşırı sağ partilerin Avrupa siyasetinde marjinal konumunu terk ederek ana akım siyasi alana yerleşmeleridir (Mudde, 2013). Aşırı sağ bir zamanlar marjinal bir grup olarak görülürken artık Avrupa'da ana akım siyasetin vazgeçilmez bir oyuncusu olarak algılanmaktadır (Mudde,

2013). Aşırı sağ bir zamanlar tüvey evlat statüsünde bile değilken şimdi kamuoyu nezdinde normalleşmiş durumdadır. Fransa'da Ulusal Cephe sert açıklamaları sebebi ile baba Le Pen'i ihraç etmiş olup İsveç Demokratlar Partisi aşırı söylemlerinde ciddi ölçüde değişikliğe ve yumuşamaya yönelmiştir (Polyakova & Shekhovtsov 2016).

Macaristan'da Jobbik'in ard arda gelen seçim başarılarının verdiği motivasyonla, özellikle de 2014 parlamento seçimlerinden sonra, Roman ve Yahudilere yönelik tutumlarını geri plana iterek, geniş seçmen kitlesini etkileme ihtimali daha yüksek olan genelde neoliberal küresel sisteme ve özelde de Avrupa Birliği'ne muhalif söylem ile beraber ekonomik zorlukların aşılmasına yönelik mesajlara yoğunlaştığı görülmektedir (Polyakova & Shekhovtsov 2016). Avrupa aşırı sağ partilerinin 1990'lardan itibaren geliştirdikleri yeni model söylemde yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı çok ikna edici bir pakette sunulmaya başlanmış ve söz konusu aşırı sağ partiler ırkçı veya anti-demokratik yaftasına maruz kalmadan mesajlarını daha geniş kitlelere iletebilmeyi başarmışlardır (Rydgren, 2005).

Aşırı sağ ve popülist söylemleri ile Donald Trump'ın ABD başkanı seçilmesi ve göreve geldikten sonra söz verdiği vaatlerin en azından bir kısmının hayata geçiyor oluşu Avrupalı aşırı sağ siyasetçilerde büyük bir heyecanla karşılanmıştır. Aşırı sağ siyasetin birbiririnden etkilendiği ve kurumsallaşma yönünde adımlar atıldığı gözlenmektedir. Batılı ülkelerdeki her seçimin ardından başarı ve başarısızlığın sebep-sonuç analizini yapan profesyonellerin bulgularından ders alan diğer partiler konumlarını yeniden belirlemekte ve gelişmiş stratejiler üretmektedir. Örneğin, Almanya'da son seçimlerde büyük bir çıkış yapan AfD'nin (German Alternative für Deutschland) İngiltere'de 'Brexit' halkoylamasında ve ABD'de Donald Trump'ın başkan seçilmesinde sonucu belirleyen en önemli grubun marjinaler olduğu tespit edilmiştir. Başkan Trump'ın seçim kampanyasını yürüten ekip sandığa gitme konusunda genelde isteksiz olan marjinal kesimlere (unlikely voters) odaklanmanın önemini vurgulamış ve seçim sonucunda söz konusu taktiğin gerçekten önemli olduğu anlaşılmıştır (Allen, 2017). Eylül 2017'deki Alman genel seçimlerinde aşırı sağcı AfD'nin ilk defa oy kullanan yaklaşık bir buçuk milyon seçmenin oyunu almış olması dikkat çekici bulunmaktadır (Eliaçık, 2017).

Devletin ve/veya kamu hizmetlerinin nispeten zayıf olduğu ülke veya bölgelerde açığı kapatmak üzere toplumsal hareketler veya gruplar devreye girer. Özellikle de organizasyon ve mobilizasyon kabiliyeti gelişmiş unsurlar halkın dikkatini ve beğenisini celbetmektedir. Bu bağlamda Macaristan'daki

Jobbik gibi aşırı sağ partilerin karizmatik lider, cezbeden söylemler yanında teknolojiyi de çok etkili biçimde kullandıkları görülmektedir. Mudde (2007), Avrupa'daki aşırı sağ partilerden oldukça başarılı bir performans çizgisi izleyen Fransa, Avusturya ve Macaristan'daki partilerin ortak özelliklerini kısmen ılımlılaştırma eğilimlerine, çok disiplinli ve başarılı parti örgütlenmesine ve karizmatik liderlerine bağlamaktadır.

Aşırı sağ grupların iç organizasyon ve mobilizasyonunda modern teknolojiyi, özellikle de sosyal medya ve İnterneti yoğun ve etkili biçimde kullanması dikkate değerdir (Simpson, 2016). Yeni teknolojiler, taktikler, internet tabanlı program ve çalışmalar kamuoyuna çabucak erişimin önünü açmakta ve aşırı sağ partinin güçlenmesinde rol oynayabilmektedir (Varga, 2014, s. 793). AfD'nin, Almanya'daki seçim başarısında CDU ve SPD'ye nispetle sosyal medyada (Facebook ve Twitter) daha başarılı bir iletişim yöntemini kullanması ve daha geniş kitlelere ulaşabilmesinin önemi ifade edilmektedir (Eliacıık, 2017).

Aşırı sağ siyasetin yükselişi ile eş zamanlı biçimde gelişen bir diğer olgu da özellikle Batılı ülkelerde gözlemlenen yabancı düşmanlığı odaklı şiddet olaylarıdır. Uluslararası Af Örgütü'nün yıllık raporunda pek çok Avrupa ülkesinde nefret suçlarında artış eğilimleri olduğu, şiddet ve baskıların büyük ölçüde mültecilere yöneldiği ve özellikle de Müslümanların hedef seçildiği, Almanya'da mülteci barınaklarına saldırıların arttığı, özellikle Brexit oylaması sonrasında İngiltere'de yabancılara yönelik saldırıların ivmelendiği bildirilmiştir (Amnesty International, 2017). Norveçli Anders Breivik'in onlarca insanın ölümüne sebep olan katliam girişimi hafızalardaki yerini korumaktadır. Almanya'da Nasyonal Sosyalist Yeraltı (NSU) adındaki aşırı sağcı bir örgüte mensup üç kişi, on yıldan fazla bir süre şiddet eylemlerine karışmış, cinayetler işlemiş ve bu cinayetler ile Alman Nasyonal Demokrat Partisi (NPD) arasında bağlar tespit edilmiştir (DW, 2012). Almanya'da genelde Müslüman göçmenlere ve özelde ise en büyük yabancı grubu oluşturan Türklere karşı şiddet eylemlerinin sistematik olduğuna ve hatta bu şiddet vakalarında Alman derin devletinin rolü olduğuna dair iddialar vardır (Eliacıık, 2017). İngiliz Ulusal Parti'de görevli bir üyenin kontrolsüz göç karşısında bir şeyler yapmak üzere evinde kimyasal patlayıcılar depolaması, Almanya'da Neo-Nazi grupların eylemleri, İtalya'da 2011 yılında Senegalli iki seyyar satıcının aşırı sağ gruplarca öldürülmesi yüzlerce olaydan sadece bir kaçıdır (Goodwin vd., 2012).

Bir Alman gazetesinin seçimlerden sonra internet sayfasında “Neden AfD’ye oy verdim?” konulu anketine katılan AfD seçmenlerinin genelde İslam ve göçmenlerle ilgili söylemlerden etkilendikleri ifade edilmiştir (Eli-açık, 2017). Batılı akademisyenlerin bazılarında Müslümanların kolay kolay asimile olmadıklarından (“most difficult group to assimilate”) bahsedilmesi aslında zihinlerin geri planındaki düşünceleri ele vermektedir (Öner, 2015). Yerli ve göçmen kültürlerin giderek kutuplaşması ve sonradan gelenlerin nüfus artış hızı aşırı sağ parti ve grupları çileden çıkarmaktadır (Genç, 2018). Gündemi canlı tutmak ve göçmen dostu örgüt ve partilere tepkisini göstermek üzere NPD’nin mülteci dostu siyasetçilere posta yoluyla doğum kontrol ürünleri gönderdikleri bildirilmektedir (Eckardt, 2013). Alman medya kaynaklarına göre, NPD gençlik örgütlenmesi bazı Alman siyasetçilere üzerinde “yabancılara ve seçilmiş Almanlara” yazılı siyah renk prezervatifleri posta yoluyla göndermiş ve 22 Eylül 2013 tarihinde yapılan seçimlerden önce Alman seçmeni üzerinde etki yaratmaya çalışmıştır (Eckardt, 2013). Macaristan’ın aşırı sağ partisi Jobbik, yerli ve asli unsurlar ile yabancı unsurların (Macaristan’daki azınlıklar ve göçmenler) demografik dengesini yerliler lehine değiştirebilmek amacıyla çocuk yetiştiren anneleri özendirmek üzere geniş bir destekleme programı öngörmektedir (Jobbik, 2010).

Göç ve göçmenler Avrupa insanında çok derin etkiler yaratmaktadır. Bunların başında işini ve refah düzeyini kaybetme korkusu gelmektedir. Göçmen ve sığınmacılara ücretsiz sağlanan yemek, barınma ve eğitim gibi sosyal hizmetlerin yarattığı maddi külfetin paylaşımı konusunda toplumun değişik katmanlarında çok ciddi hassasiyetler olduğu tespit edilmiştir. Mudde’ye göre (2007), Refah şövenizmi (welfare chauvinism) göçmenlere yönelik çok etkili bir tutum olarak özellikle düşük eğitim gruplarınca paylaşılmaktadır (Allen, 2017). Periyodik olarak yapılan Avrupa Sosyal Tarama Anketi’nin (European Social Survey) 2014 yılında tamamlanan 7. turunda göç ve göçmenlere dair algılar hakkında ciddi bulgular elde edilmiştir. Avrupa kamuoyunda göçmenlere yönelik tutum ve düşüncelerde ülkeler arası büyük farklılıklar olduğu gibi aynı ülke içinde de farklılaşan tutum ve düşünceler tespit edilmiştir. Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri daha hoşgörülü bir tutum içinde iken ekonomik ve kültürel bakımdan daha düşük seviyelerde bulunan Güney ve Doğu Avrupa toplumlarında göçmen ve sığınmacıların günah keçisi gibi görüldükleri kaydedilmektedir (Halikiopoulou & Vlandas, 2015).

Avrupa Sosyal Taraması sonuçlarına göre, çok fakir ülkelerden gelenlerin pek sevilmedikleri, ücretsiz sosyal güvenlik hizmetlerine erişim bakımından

yerli toplumlara büyük külfetler yüklediği ve dolayısı ile hizmet kalitesinin düşmesine neden oldukları yönünde genel bir kanaat olduğu ifade edilmektedir (Halikiopoulou & Vlandas, 2015). Son yıllarda düşük gelirli Müslüman ülkelerden gelen mülteci ve sığınmacıların yerel kültürün tahribatına sebep olduğu yönünde kuvvetli bir algı bulunmaktadır.

Ailelerin yaşadıkları ekonomik zorluklar tek başına aşırı sağ partilere destek verme noktasında açıklayıcı değildir (Halikiopoulou & Vlandas, 2015). Aşırı sağ kesimin vurguladığı önemli noktalardan biri de bir milletin kültürel varlığının özel bir miras olduğuna dair inançtır: Bu üstün kültür mirası kendi asil üyelerine varoluşsal bir güven ve köklü bir aidiyet hissi vermekte iken göçmenler tarafından dejenere edilme riski bulunmaktadır (Grillo, 2003, s. 161).

Yabancı düşmanlığı ve özellikle Müslüman fobisi (Islamofobia) üzerine söylem geliştiren tüm sağ partiler prim kazanmaktadır. Fransa'da Marine Le Pen açık bir şekilde ülkesinin çok kültürlü olmasını tasvip etmediğini açıklamıştır. Avrupa kamuoyunun önemli bir bölümünde mevcut bulunan yabancı düşmanlığını parti söylemlerinde dile getiren Fransa'nın Ulusal Cephesi'nin seçimler sırasında kullandığı bazı argümanlara yer vererek sağ kesimdeki algıları daha iyi anlayabiliriz:

- Caddelerde, kafelerde mini etek giyen genç kadınlar yasaklayıcı ve tehditkâr bakışlara maruz kalıyor. Eğer başkan olursam şunu söyleyeceğim: 'Fransa'nın tarzı bu değil...' The New York Times (May 5, 2017).

SONUÇ

Ekonomik ve kültürel alanda küreselleşmenin getirdiği yozlaşma ve olumsuz etkilerin bertaraf edilebilmesinin anahtarı en başta dünya siyasetinde istikrarlı yeni bir düzenin kurulmasını gerektirmektedir. Ancak bu durum tek başına devletin gücünün ötesindedir. Uluslararası ilişkilerin ikinci düzeyinde yani devlet bazında bu soruna karşı ne tür tedbirlerin alınabileceği sorusu daha anlamlıdır. Bu makalede vurgulanan husus küresel olumsuzluklar ve özellikle de eşitsizlikler, sosyal güvenlik endişeleri, işsizlik gibi sorunların çözümü için devlet-toplum ilişkilerinin sağlıklı bir çerçevede yürütmesi esastır. Devletler dinamik bir ruhla örgütlenerek başka bölgelerdeki iyi yönetim uygulamalarını kendi ülkelerine adapte edebilir.

Küreselleşmenin olumsuzluklarına karşı gerekli tedbirleri alarak en aza indirebilen veya önleyebilenler, girişimci ve esnek hükümet politikaları ile devlet-toplum uyumunu yakalayabilen ülkelerde aşırı sağın kendine taban bulamadığı gözlemlenmektedir.

Aşırı sağın fazla prim yapmadığı ya da dalgalı bir seyir izlediği toplumların genel karakteristiği iyi yönetim uygulamalarının gözlemlenmesidir (Charron & Rothstein, 2014; Economist, 2018). Örneğin, *esnek sosyal güvenlik uygulamaları (flexicurity) iyi bir örnektir. Refah devleti ve etkin sosyal güvenlik politikaları çerçevesinde yeni geliştirilmiş bir model olup Danimarka'nın iş ve emek piyasalarında uygulama şansı bulmuştur. Bu politika modelinde hem işverenlerin hem de işçilerin çıkarlarının kolektif bir mantıkla gözetilmesi amaçlanmaktadır; söz konusu model dinamik bir ortak eylem anlayışını esas almakta ve çıkarların uyumlu hale gelmesini amaçlamaktadır* (Economist, 2018). Avrupa'da 2013 yılında 24 ülkede ve 206 farklı bölgede 85 bin kişinin dahil olduğu bir araştırmanın bulgularına göre, toplumlarda güven duygusunun güçlenmesi veya zedelenmesi dört önemli sac ayağına bağlıdır. Bunlardan en önemlisi kamu otoritesinin kurumsallaşma düzeyidir. Diğer bir deyişle, kamu kurumları topluma sağladığı hizmetlerde tarafsızlık ilkesi ile halkın beğenisini kazanıyor ise ve buna ilaveten yolsuzluk ve rüşvet algısı düşükse söz konusu toplumlarda güven duygusu çok ciddi biçimde artmaktadır. Gelir farklılıkları, sivil toplum faaliyetlerine katılım düzeyi ve etnik çoğulculuk gibi parametreler belli ölçüde etkili olmakla birlikte toplumdaki güven duygusunu açıklayıcılık gücü bakımından sınırlı düzeyde kalmaktadır (Charron & Rothstein, 2014; Economist, 2018).

Kaynakça

- AKKERMAN, T., Rooduijn, M. (2015). 'Pariahs or partners? Inclusion and exclusion of radical right parties and the effects on their policy positions', *Political Studies*, 63: pp. 1140-1157.
- ALLEN, T. J. (2017). Exit to the right? Comparing far right voters and abstainers in Western Europe, *Electoral Studies*, 50: pp. 103-115
- Amnesty International. (2017). Annual Report 2016-2017: The State of the World's Human Rights. London: AI Publications.
- ASLAN, H. K. (2017). "Chapter 7: Global Political Economy" In Nejat Doğan & Joseph Drew Eds. *Introduction to International Relations*, Eskişehir: Anadolu University Publications.
- CHARRON, N., & Rothstein, B. (2014). Social trust, quality of government and ethnic diversity. Working paper, *Quality of Government institute*, 20.
- ECKARDT, A., (Sep 9, 2013). Far-right politicians distribute racist condoms ahead of German vote, Retrieved from NBC News Portal: <https://www.nbcnews.com/news/other/far-right-politicians-distribute-racist-condoms-ahead-german-vote-f8C11115243>

- ELİAÇIK, Z. (28 Eylül 2017). Alman siyaseti ve medyasında aşırı sağ yanılıgısı. Retrieved from Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/alman-siyaseti-ve-medyasinda-asiri-sag-yanilgisi/921887>.
- Europe's Welfare states: Battle of the benefits. (2018, Jaunary-February 27-02). *Economist*.
- GARBER, M. (2012). *Vested Interests: Cross-Dressing and Cultural Anxiety*, New York: Routledge.
- GENÇ, H. D. (2018). "Responding to Irregular Migration: High Potential of Local Governments in Turkey," *International Migration*.
- GENÇ, H.D., Duygu Öztürk-Tunçel. (2017). "Chapter 8: Globalization and Global Society" In Nejat Doğan & Joseph Drew Eds. *Introduction to International Relations*, Eskişehir: Anadolu University Publications.
- GOODWIN vd. (2012). "The New Radical Right: Violent and Non-Violent Movements in Europe" Institute for Strategic Dialogue Brief Paper. Retrieved from https://www.academia.edu/1572331/The_New_Radical_Right_Violent_and_Non-Violent_Movements_in_Europe
- GOUREVITCH, P. (1978). The second image reversed: The international sources of domestic politics. *International Organization*, 32(4), 881-912.
- GOUREVITCH, P. (2002). "Domestic Politics and International Relations" In W. Carlsnaes, T. Risse and B. Simmons, (Eds). *Handbook of International Relations*, London: Sage, pp. 309-328.
- GRATWOHL, D. (2012, Nisan 5). Retrieved from Deutsche Welle: <http://www.dw.com/tr/avrupada-sa%C4%9F-pop%C3%BClizm-y%C3%BCKseliyor/a-15862968>
- GREEN, E. (2017, May 9). *It Was Cultural Anxiety That Drove White, Working-Class Voters to Trump*. Retrieved from The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/05/white-working-class-trump-cultural-anxiety/525771/>
- GREEN, J., COLIN, H. (2015). Towards a New Political Economy of the Crisis: Getting What Went Wrong Right. *New Political Economy*, 20:3, 331-341.
- GRILLO, R. D. (2003). Cultural Essentialism and Cultural Anxiety, *Anthropological Theory*, 3(2), pp. 157-173.
- HALIKIOPOULOU, D., VLANDAS, T. (2015). The Rise of the Far Right in Debtor and Creditor European Countries: The Case of European Parliament Elections. *The Political Quarterly*, 86(2), 279-288.
- In Their Own Words: Marine Le Pen and Emmanuel Macron*. (2017, May 5). Retrieved from The New York Times: <https://www.nytimes.com/2017/05/05/world/europe/emmanuel-macron-marine-le-pen-quotes.html>
- JOBBIK. (2010). Radical Change. Retrieved February 15, 2018: <https://www.jobbik.com/sites/default/files/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf>
- JORDAN, M. J. (2010). "The Roots of Hate," *World Policy Journal*, 99-111.
- MUDDE, C. (2014). "The Far-Right and the European Elections", Retrieved October 19 2014: http://www.unitedagainstracism.org/wp-content/uploads/2014/05/Cas-Mudde-Euro-elections-2014_CH-article.pdf
- MUDDE, C. (2013). "The 2012 Stein Rokkan Lecture: Three Decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: So What?", *European Journal of Political Research*, Vol. 52, pp.1-19.

- MUDDE, C. (2012). "The Relationship between Immigration and Nativism in Europe and North America", Migration Policy Institute, Washington, pp.1-32.
- MUDDE, C. (2007). *Populist Radical Right Parties*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ORENSTEIN, M. A. (2014). 'Putin's western allies', *Foreign Affairs*, 26 March 2014,
- ÖNER, S. (2014). Different Manifestations of the Rise of Far-Right in European Politics. The Cases of Germany and Austria, *Marmara Journal of European Studies*, 22(2), pp. 85-106.
- Party Programme of National Democratic Party of Germany (NPD), (2010), Retrieved at February 16, 2012, <http://www.npd-sh.de/index.php>
- PETKOVA, M. (16.12.2017). The death of the Russian far right: How the Kremlin destroyed the far right in Russia, while backing it in the West.
<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/11/death-russian-171123102640298.html>
- Pew Research Center (2017). The Changing Global Religious Landscape, Retrieved from <http://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religious-landscape/>
- POLYAKOVA, A., ANTON S. (2016). "On The Rise: Europe's Fringe Right." *World Affairs* 179(1), pp. 70-80.
- RANKIN, J. (The Guardian, 6 Sep 2017). EU court dismisses complaints by Hungary and Slovakia over refugee quotas, Retrived from, <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/06/eu-court-dismisses-complaints-by-hungary-and-slovakia-over-refugees>
- RYDGREN, J. (2005). Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family, *European Journal of Political Research*, 44(3), pp. 413-437.
- RYDGREN, J. (2013). *Class Politics and the Radical Right*. Abingdon: Routledge.
- SCHLUETER, E., SCHEEPERS, P. (2010). The relationship between outgroup size and anti-outgroup attitudes: A theoretical synthesis and empirical test of group threat- and intergroup contact theory, *Social Science Research*, 39(2), pp. 285-295.
- SIMPSON, P. A. (2016). Mobilizing Meanings: Translocal Identities of the Far Right Web, *German Politics & Society* 34(4), pp. 34-53.
- STOCKEMER, D. (2017). The Economic Crisis (2009-2013) and Electoral Support for the Radical Right in Western Europe," *Social Science Quarterly*, (98)5: pp. 1536-1553.
- United Nations – UN. (2011). *The Global Social Crisis: Report on the World Social Situation*, New York: United Nations Publications.
- VARGA, M. (2014). Hungary's "anti-capitalist" far-right: Jobbik and the Hungarian Guard, *Nationalities Papers*, 42(5), pp. 791-807.
- VARGA, M. (2008). How Political Opportunities Strengthen the Far Right: Understanding the Rise in Far-Right Militancy in Russia, *Europe-Asia Studies* 60(4), pp. 561-579.
- VELASCO GONZÁLEZ, K., VERKUYTEN, M., WEESIE, J., POPPE, E. (2008), Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated threat theory. *British Journal of Social Psychology*, 47: 667-685.
- WARDE, İ. (2016). Wagering on Sectarianism: The Political Economy of Extremism. *Muslim World*, 106: 205-216.